Könyvszemle

Egy lépés előre…
Győri Szabó Róbert: A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig

(Budapest: Helikon, 2011. 407 o.)

„Habent sua fata libelli" – vagyis, mint eleink mondák: „a könyveknek megvan a maguk sorsa". A tankönyveknek pedig különösen. Nevezetesen azért, mert egyrészt nem ugyanazokat a követelményeket állítjuk velük szemben, mint a tudományos monográfiák elé, másrészt olvasóközönségük sem csupán boldog önkéntesekből áll, hanem többségében olyan olvasókból, akiknek kötelező a kötetet tanulmányozniuk. Következésképpen egy tankönyv recenzense két különleges kihívással néz szembe: 1. Minősítheti-e a kötetet annak tudományos értékei alapján, vagy az bírálat más szempontjainak kell elsőbbséget adnia, beleértve a világos szerkezetet, a tanulhatóságot, a valóságot tükröző arányokat? 2. Értékelheti-e a kötetet a hozzáértő olvasó szemével, vagy a „túszul ejtett" olvasók (az olvasóközönség nagy többsége) szempontjait kell szem előtt tartania? Egyik dilemmára sincs egyértelmű válasz. Mégis előre kell bocsátani ezt, hiszen ha nem veszünk ezekről a szempontokról tudomást, akkor a bemutatás és a bírálat vakvágányra juthat.

Győri Szabó Róbert fontos művel járult hozzá a magyar külpolitikai irodalomhoz. Már csak azért is, mert olyan tankönyvet írt, amely elsőként tesz kísérletet arra, hogy áttekintse a magyar külpolitika történetét a 19. század közepétől napjainkig. Korábban nem jelent meg olyan tankönyv, amely ilyen időkeretben tárgyalta volna a témát. Az egyetlen korábbi tankönyv jellegű monográfia jóval rövidebb időintervallumot mutatott be, és sajnálatosan elkerülte azt, hogy a rendszervált(oz/tat)ást követő időszak ingoványára tévedjen.[1] Dicsérhető tehát a szerző bátorsága, hogy olyan munkát végzett el, amit előtte még senki. Ugyancsak nagyra értékelhető az, hogy történészként vállalkozott a feladatra. Méghozzá azért, mert tapasztalataim azt bizonyítják, a történészek éppen ott végeznek, ahol a politikatudósok kezdenek: a múlt fejleményeinek a jövőre vonatkozó relevanciájánál. Kivéve, ha elfogadjuk, hogy a történetírás (különösen pedig a közelmúlt történelmének megírása) az események visszamenőleges értelmezése, gyakran – ha nem éppen túlnyomóan – legitimációs célzattal.

Mindezek előre bocsátását követően „lássuk a medvét", nézzük meg közelebbről, elvégezte-e Győri Szabó Róbert azt, amire vállalkozott! Mindenekelőtt érdemes egy

pillantást vetni a könyv időkeretére (1848–2011). Az 1848-as kezdés önkényesnek tekinthető annyiban, hogy a forradalom és szabadságharc nem vezetett Magyarország tartós független államiságához; lehet, hogy célszerűbb lett volna beérni a Monarchia felbomlásával mint történeti szakaszhatárral. Az viszont kétségtelen érdeme a könyvnek, hogy napjainkig vezeti a magyar külpolitika történetének bemutatását, s hogy – indokoltan és ígéretéhez híven – „a második világháború utáni évtizedek eseményeit, folyamatait mutatja be részletesebben" (12. o.). S valóban, a könyv mintegy kétharmada az 1945-öt követő időszak fejleményeivel foglalkozik. Ez annál is inkább érthető, mert kitűnik, a szerző érdeklődésének vannak csomópontjai, s ezek közé nem tartozik az 1848 és 1918 közötti időszak. Sőt, az is világos, hogy a munka a történelmi események felgyorsulását eredményező csomópontoknak nagyobb figyelmet szentel, mint a reformoknak, a lassú építkezésnek és azok külpolitikai leképeződésének. Lehet, ez eredményezi azt, hogy 1918–19 és 1956 elemzése a legrészletesebb, sőt 1956 előzményei és következményei mondhatók a kötet azon részének, ahol az elemzés mélysége túllép a tankönyvi bemutatástól igényelt szinten. A forradalmi időszakoknak szentelt kiemelt figyelem fölveti a kérdést, vajh a szerző világa nem inkább Kossuthé-e, mintsem Széchenyié.

Még egy kihívásra föl kell hívni a figyelmet, amelyet a szerző – egy kicsit talán Lukács György „nem tudják, de teszik" marxi gondolatfoszlányának modelljét követve – viszonylag sikeresen kezel. Nevezetesen arra, hogy – ellentétben azzal, amit néhány tájékozatlan politikus mindmáig hisz – nincs kül- és belpolitika, sőt még ha valaha létezett is, most egyre kevésbé mondható az el. Nem csupán azért, mert Magyarország – hála az égnek – nemzetközileg mélyen integrált állam, hanem a globalizáció elsöprő ereje miatt sem. Elég csak provokatívan fölvetni a kérdést: kül- vagy belpolitika-é a nemzetpolitika, az adópolitika, a szociális- vagy az oktatáspolitika, hogy a válasz fényében tudjuk: ez is, meg az is. A megkülönböztetés egyre érthetetlenebb és értelmezhetetlenebb. Nem tudni, sokat hezitált-e Győri Szabó Róbert, amikor eldöntötte, mire terjed ki a figyelme, s mire nem, de ösztönösen jó helyen húzta meg a vonalat a nehezen elhatárolható területek között.

Minden tankönyv esetében érdemes megvizsgálni, milyen előzetes ismereteket feltételez az olvasóról, különösen a vélhető többséget kitevő egyetemi hallgatókról. A szerző minden bizonnyal helyesen mérte fel, hogy a hallgatók középiskolai tanulmányaik során keveset hallhattak az 1945 utáni, még kevesebbet az 1990-et követő időszakról. Ugyanakkor talán rosszul ítélte meg a tudásukat, amikor úgy gondolta, mindenki ismeri a Köztes-Európa *terminus technicus* gyökereit. Úgy vélem, érdemes lett volna megemlítenie azt, hogy Tomáš Masaryk, Csehszlovákia első köztársasági elnöke azt a térséget azonosította így, amely „a németek és az oroszok között" fekszik – még ha napjainkra a kifejezés pontos tartalma, s a térség kontúrjai az integráció és a dezintegráció együttélése fényében bizonytalanná is váltak.

Amikor a könyv bemutatja a magyar külpolitikát, természetesen nem menekülhet meg az elől, hogy állást foglaljon annak alapvető kérdéseiről. A szerző azonban mintha kerülné ezt, s értékeléséből eklektikus kép rajzolódik ki: némely esetekben a szerző mintha egy bizonyos irányba mutatna, máskor pedig mintha egy másikba. Adott esetben ez nem válik a könyv hátrányára, hiszen meglehet, az az oka, hogy bemutassa, mi szolgálja Magyarország hosszú távú érdekét. Márpedig az ország hosszú távú érdekeinek képviseletéhez szükséges bölcsek köve nem minden esetben van, és nem minden területen, ugyanannak a politikai irányzatnak a zsebében.

A továbbiakban néhány téma köré csoportosítom a megjegyzéseimet, többnyire kiegészítve a szerző által leírtakat, kivételes esetekben pedig arra biztatva, hogy módosítsa, pontosítsa majd a megállapításait, amikor előkészíti a következő kiadást.

Magyarország nyugati kapcsolatai szinte mindig szelektívek és egyes államoknak elsőbbséget adók voltak. Trianont követően ennek elsődleges oka az volt, hogy Magyarország a békeszerződés rendelkezéseinek felülvizsgálatára törekedett. A revízió igénye, majd pedig a revansizmus vezetett oda, hogy azok lettek az ország első számú partnerei, akik a revíziót támogathatták, azok viszont, akik a békerendezést kierőltették, nem. Akik pedig Magyarország kárára gyarapodtak, ellenfélnek számítottak. Sőt, miként a szerző helyesen idézi, Horthy Miklós már Trianon előtt azon a véleményen volt, hogy „fő ellenségünk a román…, mert territoriális aspirációinak túltengése leginkább veszélyezteti Magyarország létfeltételeit" (84. o.). Amikor a kormányzó szerepét megítéljük, talán szerencsésebb, ha abból indulunk ki, amit tett és mondott, s jóval kevésbé abból, ahogyan saját magát értékelte. Az emlékiratok sokszor a szerző szerepének megszépítésére alkalmasak.[2] Győri Szabó Róbert helyesen jegyzi meg: Magyarország revíziós céljainak elérése a II. világháború során, a Hitlernek tulajdonítható területi nyereségek miatt, „csapdahelyzethez, a mozgástér teljes beszűküléséhez vezetett" (116. o.). Ez esetben azt is megemlíthette volna a szerző, hogy a magyar katonai és politikai elitnek a fasiszta Németország iránti lojalitása mély gyökerekkel rendelkezett, sokan csodálták a német birodalmat, közülük többen (Sztójay Dömétől Werth Henrikig) hosszabb időt is töltöttek ott, s az elit által elsődlegesen beszélt idegen nyelv is a német volt.[3] *Summa summarum,* Magyarország sorsát és külpolitikai irányultságát a revízió elsőbbsége pecsételte meg, tekintet nélkül arra, hogy igazságosnak vagy igazságtalannak és az ország szempontjából – szubjektív értelemben – tragikusnak tekintjük-e az alapjául szolgáló békerendezést.

A hidegháború időszakát feldolgozó részből kiemelendő, hogy a szerző jól világítja meg azt a kettősséget, amely a magyar külpolitikát jellemezte 1956 után (vagy inkább talán a hatvanas évek közepétől). Nevezetesen az, hogy „Magyarország gazdasági, külgazdasági, kulturális téren a blokkban a legmesszebb távolodott a szovjet modelltől, cserébe a külpolitika terén a Szovjetunió hű követője maradt" (283. o.). Ez a kettősség jóval általánosabb értelemben is fontos, mint a *high politics – low politics* közötti különbségtétel, hiszen Magyarország ebben az időszakban éppen azzal tűnt ki, hogy

a szuverenitás magvához közelebb eső területeken (külpolitika, honvédelem, állambiztonság) volt megbízható partner, s adta föl függetlenségét. Cserébe azért, hogy egy amúgy alacsony hatékonyságú gazdasági szerkezet fenntartásával elért viszonylagos jóléttel vásárolja meg a társadalom lojalitását.

A szerző tesz néhány érdekes megjegyzést a Varsói Szerződésre vonatkozóan. Egyebek mellett fölveti a kérdést: „Miért nem hozta létre a Szovjetunió korábban, közvetlenül a NATO 1949-es létrejötte után saját blokkjának védelmi szervezetét?" Megítélése szerint „Sztálin centralizált, kézi vezérlésű irányítási módszerével nem fért össze a multilaterális döntéshozatali rendszer" (213. o.). Ennek is lehetett némi szerepe, bár katonai szövetségek nem mindig működnek a belső demokrácia jegyében, azokat gyakran a nagyobb szövetségesek uralják. A Varsói Szerződés őstörténetével foglalkozó kutatók többsége azonban – többek között Sztálin nyilatkozataiból – arra következtet, hogy Sztálin mint klasszikus hatalmi realista, lenézte a második világháborúban elfoglalt államokat, semmibe vette katonai képességeiket, s csak mint ütközőzónára, a szovjet csapatok telepítési helyére tekintett rájuk. Ugyancsak fontos a szerzőnek az a kijelentése, miszerint „1989 őszétől Magyarország már csak formailag a szovjet blokk tagja" (344. o.). Ez a helytálló megjegyzés azonban újra megnyithatná a vitát arról, mikor is volt a rendszerváltó(oz/tat)ás. Elhúzódó folyamatról volt-e szó, amit az 1990. március 25-i és április 8-i választás csak betetőzött, s amelynek – egyebek mellett – az képezte az alapját, hogy a kormány, mint azt a szerző a Németh-kormányról helyesen megjegyzi, „nemzeti érdekeket képviselő külpolitikát folytatott" (337. o.), vagy a rendszerváltó(oz/tat)ás magával ezzel a demokratikus mérföldkővel azonosítható.

Ugyancsak érdekes a szerzőnek az a megjegyzése, miszerint Kádár János a kubai rakétaválságot követően kifogásolta, hogy a Szovjetunió nem konzultált a szövetségeseivel (273. o.). Még ha ez a bírálat kivételes is volt, fölvetődik a kérdés: volt-e Magyarországnak külpolitikája a hidegháború idején, vagy ahhoz a dogmához kényszerülünk csatlakozni, amely szerint Magyarország nem rendelkezett szuverenitással. Közvetve ugyanez a kérdés merül föl akkor is, amikor Győri Szabó Róbert Magyarországnak a helsinki folyamat kezdeteiben játszott szerepéről ír (312–313. o.). A helytálló megállapítások talán azzal egészíthetők ki, hogy az egész helsinki folyamat kiemelkedően fontos volt Magyarország multilaterális diplomáciájának kifejlődésében. Az EBEÉ keretében ugyanis – különös tekintettel az utótalálkozók tematikai összetettségére – olyanok tanultak bele a nemzeti érdek multilaterális képviseletébe, akik utóbb a rendszerváltó(oz/tat)ást követően még jó ideig a magyar diplomácia élvonalába tartoztak.

A szerző több helyen megjegyzi, hogyan látta Kádár János a partnereit, a többi szocialista ország első számú politikai vezetőjét (292–294. o.). Meglehet, volt oka arra, hogy némelyikükről – akár intellektusukat, akár nagyzolási hóbortjaikat illetően – kritikusan nyilatkozzon. Mindazonáltal, ez nem igazán képezi a könyv tárgyát, leszámítva talán azt, hogy személyes fenntartásai miatt 1977-et követően soha többé nem találkozott kétoldalú keretben Nicolae Ceauşescuval. Ugyanennyire érdekes lehetne viszont,

hogy miként látták Kádárt a partnerei, hiszen köztudott, ha nem is mindenki érti, hogy a nemzetközi kapcsolatokban magas szinten sokszor a személyes szimpátia vagy antipátia óriási hatással lehet. Sajnos, a Kádárról festett kép sem maradéktalanul megnyugtató. Azt is mondhatnók, hogy 1963 után a Kádár-korszak megítélése jobb volt, mint a rendszer névadójáé, különösen tagadhatatlan ez hanyatlása idején, az 1980-as években. Helmut Schmidt például Titóhoz hasonlította a magyar vezetőt, és megjegyezte: „a négyszemközti beszélgetések alapján őt [Kádárt – D. P.] is ugyanolyan nyitottnak ismertem meg, mint Titót, viszont Kádár világpolitikai horizontja jóval szűkebb volt".[4]

Az 1990-ben kezdődött időszakra vonatkozó részt különös érdeklődéssel forgatja az olvasó, hiszen a végletekig megosztott magyar politikai közegben szinte lehetetlen „középen" maradni. Márpedig a hallgatók megérdemlik, hogy reális képet kapjanak. El lehet ismerni, hogy szándékos torzításra nem lel az olvasó. Inkább csak kisebb pontatlanságokra és olyan értelmezésekre, amelyeknek a „visszája" is éppúgy igaz lehet.

A szerző visszatérően rendkívül pozitívan vélekedik Antall József miniszterelnökről mint külpolitikusról. Azt állítja, hogy a magyar kormányfőnek „kiváló személyes viszonya alakult ki Jelcinnel" (351. o.), valamint azt, hogy „nemzetközi kérdésekben nagy tekintélye volt, odafigyeltek mértéktartó és alapos elemzéseire, véleményére" (364. o.). A tényekhez tartozik azonban, hogy Moszkvában megdöbbenéssel figyelték az Antall-kormány Oroszországgal kapcsolatos ideologikus, előítéleteket tükröző megjegyzéseit. A hangulat később valamennyit oldódott, de ez részben annak volt betudható, hogy a magyar lakosság józanabb része nem látta értelmét az akkor demokráciaépítésbe kezdő Oroszország elidegenítésének. Ez a szovjet csapatok kivonása után megváltoztatta a képet, hiszen – minden kétség ellenére – megszűnt a Szovjetunióhoz mint megszálló hatalomhoz kötődő kedvezőtlen megítélés. Mások pedig – főként a pragmatikusabb politikusok, Gorbacsovtól Cossigáig – nem mindig értették a hosszas történelmi fejtegetéseket, amelyeken át kellett esniük a tárgyalások során. Mindez nem kérdőjelezi meg Antall József érdemeit más területeken, mindenekelőtt a demokratikus intézményrendszer kiépítése (és kisebb mértékben a privatizáció) terén. Sokan vagyunk, akik a kilencvenes évek kezdetén kritikusak voltunk Antall József munkásságát illetően, ma azonban meggyőződéssel csatlakozunk Hankiss Elemérhez (akinek pedig nagyon nehéz pillanatai voltak az Antall-kormány idején): „Talán Antall József kivételével nem volt olyan politikusunk, akire fel lehetett volna nézni."[5] Legalábbis nem a kormányfői székben – teszem hozzá.

Győri Szabó Róbert helyénvaló értékelését adja Magyarország koszovói háború idején játszott szerepének, s állapítja meg, hogy a kormány ügyesen kezelte a helyzetet (373. o.). A másik terület. amelyről megállapítja, hogy az (első) Orbán-kormány sikeres erőfeszítéseket tett, a kelet-közép-európai integráció, mindenekelőtt a visegrádi együttműködés (377. o.). Ez még akkor is helyes volt, ha sejteni lehetett, Csehország vagy Szlovákia nem lesz könnyű partner. Ha másért nem, már csak azért is, hogy ne

lehessen Magyarországra fogni az együttműködés gyengélkedését, a szándék hiányát. Nem lenne teljes a kép, ha nem tennénk említést azokról a területekről, amelyeken az (első) Orbán-kormány botladozott. Nevezetesen a könyv helyesen jegyzi meg, hogy a Gripen-ügy (amikor Magyarország a harcirepülőgép-tenderen nem az amerikai, hanem a svéd–brit gépet választotta) árnyékot vetett a kormánynak az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatára (375. o.). Ez kétségtelenül igaz, még ha nem is róható fel Budapestnek, hiszen Washington nem is tette meg időben az ajánlatát, és az nem is a legkedvezőbb volt. Akadt viszont egy másik tényező, amiről a könyv, fájó módon, hallgat. Mégpedig az, hogy Washingtonban nagyon rossz néven vették, hogy a miniszterelnök csak jelentős késéssel határolódott el Csurka Istvánnak az Országgyűlésben a 2001. szeptember 11-ét követően elhangzott kijelentésétől, miszerint az amerikaiak a hatalomösszpontosítás okán részben maguk tehetnek a terrortámadásról.

Ami immáron a 2002 és 2009 között hivatalban lévő szocialista-liberális koalíció külpolitikáját illeti, a könyv némiképp hiányosan mutatja be a történteket. Több esetben pedig a tények nem teljes ismerete nehezíti a megértést. Helytálló ugyan az a megfigyelés, hogy az EU-csatlakozást követően Magyarország elvesztette a német politikai gondolkodásban korábban élvezett kivételezett helyzetét (384–385. o.), de ennek nem csupán a tagság volt az oka. Nevezetesen három tényezőt kellett volna még megemlíteni, amelyek közül az egyik megelőzi a 2002-es választást: 1. Orbán Viktor viszonya Gerhard Schröder német kancellárral távolról sem volt harmonikus. Ráadásul Schröder – ellentétben Helmut Kohllal, aki a német egyesítésben játszott szerepe miatt hálás volt Magyarországnak – már jóval kevésbé kötődött hazánkhoz. 2. Amikor Magyarország – közelebbről Medgyessy Péter miniszterelnök – az iraki háborút megelőzően, 2003 januárjában aláírta az ún. nyolcak levelét, ami transzatlanti szolidaritásra hívott fel, s erről nem tájékoztatta Berlint, utóbbi tartósan megharagudott. 3. Az ún. őszödi beszéd kiszivárgása után a tüntetőkkel szemben alkalmazott erőszak pedig nem arra biztatta Angela Merkelt, hogy növelje a kapcsolatok intenzitását. Amikor a német kancellár 2007 augusztusában Budapestre látogatott, a kapcsolat fölmelegedett, de ezt egy újabb nehéz év előzte meg.

Abban is igaza van a szerzőnek, hogy a Gyurcsány-kormány lavírozó energiapolitikát, pontosabban gázvezeték-politikát folytatott (388. o.). Utódainak csak annyival könnyebb a helyzetük, hogy azóta a kép tisztábbá vált, s világos, hogy gáz csak egy vezetékre lesz elegendő, s a konzervatívok által még ellenzékben szeretett Nabucco vezeték a semmibe vész. Talán még abban is igaza van a tankönyv írójának, hogy Magyarország egyoldalúan függ Oroszországtól az energiahordozók terén. Azt azonban már nem említi, hogy míg az elemzés nemzeti szintjén Magyarország tényleg függő helyzetben van, ám ha az EU összefogna és közös energiapolitikát folytatna, a helyzet már inkább kölcsönös függésként lenne leírható.

A magyar–orosz viszony ingadozására is helyesen utal a könyv, amikor megemlíti: „A ciklus elején terjedt el a sztereotípia, amely a baloldali kormányok oroszbarátságáról

és a jobboldali kormányok oroszellenességéről szól" (381. o.). De mivel Antall és Jelcin között már-már baráti szimpátia és megértés alakult ki, miközben a miniszterelnök Konstantinápolyhoz hasonlította Moszkvát, külügyminisztere pedig azt magyarázta, nem kíván a szovjet/orosz fővárosba utazni, mert nem akarja megkoszorúzni a Lenin-mauzóleumot, és a Don-kanyarban tragikusan elpusztult magyar katonákról úgy vélekedett, hogy igazságos háborúban haltak meg, ez a nézet aligha támogatható. Az első Orbán-kormány idején a Brezsnyev-érából származó idétlen viccelődés váltotta ki Moszkva idegenkedését. A második Orbán-kormány idejére, demonstrálva a tanulási folyamat sikerét, a viccek elmaradtak; helyette viszont elkezdődött az orosz cégek (AirBridge, Szurgutnyeftyegaz) kiszorítása a magyar gazdaságból, ami – tekintettel a cégek és az orosz állam közötti kapcsolatra (részben pedig a cégek egyike-másika mögött magának az orosz államnak a rejtőzködésére) – fölbőszítette az orosz vezetést. Ennek fényében talán könnyebb megérteni a kép egyik oldalát. Mindez azért is különös, mert a konzervatív politikai vezetés tetején az orosz/szovjet térség ismeretének jóformán teljes hiányáról adhatunk számot. Egy biztos, a politikai kapcsolatok elnehezülése, némi megkéséssel, mindig a gazdasági együttműködés visszaeséséhez vezettek, ami talán azt is bizonyítja, hogy Oroszország sajátos piacgazdaság.

A szerző kifogásolja, hogy a 2008-ban elfogadott külkapcsolati stratégiát a kormány nem terjesztette be az Országgyűlés elé (384. o.). A tény igaz ugyan, és az eredeti szándék valóban arra irányult, hogy a Parlament fogadja el a dokumentumot. Ennek azonban akkor van értelme, ha a dokumentum mögött nemzeti egység jelenik meg, nem pedig akkor, ha azt (szerencsés esetben egyszerű többséggel) épphogy sikerül átszuszakolni a törvényhozáson, miközben az ellenzék ezt az alkalmat (is) csak arra használja, hogy folytathassa a kormány szapulását. Mivel 2008-ban már – még megszépítve is – csak nagyon kevés ügynek volt esélye a nemzeti konszenzusra, így hát pragmatikus és politikailag érthető döntés született.

A könyv Magyarország európai uniós csatlakozási folyamatáról úgy véli, hogy az „másfél évtizedig elhúzódott", mivel az EU tömbösítette a felvételt (391. o.). Ez a megállapítás – meggyőződésem szerint – téves szemléletet tükröz. Nevezetesen: azt sugallja, mintha másfél évtized történelmileg hosszú idő lenne, és egyben azt, hogy Magyarország már (jóval) korábban is készen állt volna a tagság feltételeinek teljesítésére. Egyrészt történelmileg másfél évtized nagyon rövid idő. Sőt, éppen az okozhat meglepetést, hogy ilyen rövid idő alatt sikerült a váltóállítás. Másrészt, mint láthatjuk, Magyarország teljesítménye – bár a szerző szerint csak a csatlakozást követő első években (379. o.) – nem volt különösebben fényes. Következésképpen a tagság a legalább hatvan év „demokráciaszünet" és a piacgazdaság nélküli több mint negyven esztendő után még rendkívül korainak is mondható. Az új tagok problémái – lett légyen szó a demokratikus intézmények működéséről, az emberi jogok helyzetéről, az igazságszolgáltatás függetlenségéről vagy a cégek közötti hátrányos megkülönböztetésről – pedig aligha erősítik a régi tagok meggyőződését, hogy már korábban ki kellett volna bővíteni az Uniót.

A nemzetpolitika a helyén szerepel a kötetben. Ráadásul elkerüli azt a zsákutcát, amely egyes politikai erőket nemzetinek, míg másokat nemzetietlennek mondana. A kötet elején és végén találhatók az erre vonatkozó legérdekesebb megjegyzések. Helyesen hívja föl a figyelmet a szerző arra, hogy egy többnyelvű, többkultúrájú, föderalisztikus, autonómiákat garantáló modell – Svájcot kivéve – sehol sem jött létre (22. o.). Azt már csak egy idézetből állapíthatjuk meg, hogy a „magyarok századokon át elnyomták nemzetiségi alattvalóikat" (51. o.), holott jó lenne tudni, a szerző osztja-e ezt a nézetet. Mindenesetre érdekes, hogy különösebben nem téve különbséget a rendszerváltó(oz/tat)ást követő kormányzatok között, szűri le a következtetést: „A magyar nemzetpolitika 1990 óta összességében nem volt túl sikeres" (393. o.). Persze jó lenne tudni, mihez viszonyítja a szerző a sikert vagy a sikertelenséget. Amit viszont a konkrét kérdésekről ír, helytálló. Így például a 2004-es kettős állampolgárságra vonatkozó fatális népszavazásról (380. o.), amikor is a kormányon lévő erők kihagyták a lehetőséget, hogy a lakosság lelkiismeretére bízzák a döntést, s ezzel hosszú időre aláásták helyzetüket a határon túli magyarság szemében. Egyetlen dolgot meg lehetett volna tanulni az elmúlt több mint húsz évben: a határon túli magyarság sorsát nem a magyar kormányzat hangereje befolyásolja, hanem a szomszédos államok demokratikus folyamatai.

A 2010-ben hivatalba lépett kormány pedig oktondi módon válogatott a határon túli magyarság által támogatott pártok között. Majd amikor az elsőbbségi partnerek csak a térről nézhették a bukaresti és a pozsonyi parlamentet, a FIDESZ–KDNP által kevésbé kedvelt pártok (Most/Híd, RMDSZ) pedig a padsorokban foglaltak helyet, megkezdődött a kiigazítás. Ehhez nyilván hozzájárult az a felismerés, hogy a kettős állampolgársághoz kötődő választójogot nem azért emelte törvénnyé a konzervatív koalíció, hogy abból – ne adj' Isten! – a baloldal formáljon előnyt a 2014-es országgyűlési választásokon. Ez is bizonyítja, hogy míg az Antall-kormány időszakában a magyarságpolitika gyakran még érzelmi politika volt, addig mára az a pragmatikus hatalmi-politikai játék részévé vált, amiben a konzervatív erők vitathatatlanul jobban teljesítenek.

Egy tankönyv esetében különös figyelmet kell fordítani arra, helyükön vannak-e a tények, vannak-e benne hibák, tévedések. Amennyire meg lehet ítélni, viszonylag kevés tárgyi tévedés van a kötetben. Ezek közé tartozik az, hogy a bandungi konferenciát a szerző véleményétől eltérően (207. o.) nem 1954-ben, hanem 1955-ben tartották. De ez a tévedés is illusztrálja, miért kerüli a szerző azt, hogy akárcsak egy szóval is említse, Magyarországnak az euroatlanti térségen kívül is volt külpolitikája. Lehet, hogy soha nem az volt a stratégiai főirány, de említést sem tenni – Kínán kívül – a világ nagy részéről, meglehetősen nagyvonalú átsiklás. Ugyancsak érdemes megemlíteni, hogy a „régi Európa" – „új Európa" megkülönböztetést (378. o.) nem az EU-ban kezdték el használni az iraki háború kapcsán, hanem az Donald Rumsfeld amerikai védelmi minisztertől származott, s onnan terjedt tova.

A könyv széles irodalmi forrásanyagot kezel. Közöttük talán nagyobb szerepet kaptak a mérsékelt konzervatív szerzők, mint mások. De még az ő írásaik közül sem szerepel minden olyan forrás, amely a szerző hasznára válhatott volna. Hiszen például a mára nézetei alapján már a politikai abszurdba sorolható Für Lajos emlékiratairól[6] megfeledkezni, amikor az az információk remekül megírt tárházát nyújtja, nem szerencsés. Ugyancsak kifogásolható, hogy a szerző figyelmét elkerülte Kende Péter – mernék állítani – korszakos jelentőségű cikke a Trianon-szindrómáról.[7] Balázs Péter és Meiszter Dávid egyes kérdéseket remekül megvilágító munkáiról már nem is beszélve. Ugyancsak segítette volna a szerző megértését, ha kezébe kerül a Hegedűs István által szerkesztett munka, ami az EU-tagság elnyerése utáni időszak megértéséhez nyújthatott volna támogatást.[8]

Magyarországon hagyományosan betűhibákkal, elírásokkal szokták díszíteni a könyveket. Nincs ez másként ebben az esetben sem. Így lesz a könyv lektorából Bekes Csaba, Békés Csaba helyett, a 45., 121., 189. és a 349. oldal pedig a gondatlan tördelést bizonyítja. Arról már nem is beszélve, hogy a szavak némelyikének átírására is érdemes lett volna nagyobb figyelmet fordítani. A köznyelvben meghonosodott „malenykij robot" (149. o.) kifejezést így nem lehet átírni, erre az orosz eredeti nem ad alapot.

Összességében Győri Szabó Róbert hatalmas munkát végzett, hiszen megírta a magyar külpolitika első egyetemi tankönyvét. Ez mindenképpen nagy eredmény, még ha az elemzések mélységét esetenként a korrekt bemutatás is helyettesíti. Hézagpótló munka, amely, egyelőre, talán inkább a BA, mintsem az MA szintű oktatást támogathatja, de jó alapot ad a továbbfejlesztéshez. Azt pedig mindenki nagyra értékelheti, ahogyan sikerült kikerülnie bizonyos zsákutcákat, legyen bár szó akár a politikai elfogultságról, akár az aránytévesztésről.

Dunay Pál

Jegyzetek

1 Fülöp Mihály – Sípos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században.* Budapest: Aula, 1998.
2 Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Budapest: Európa, 1990.
3 Lásd erről Dombrády Lóránd kitűnő könyvét: Lóránd Dombrády: *Army and Politics in Hungary 1938–1944.* Boulder, CO– Highland Lakes, NJ: Atlantic Research and Publications, 2005.
4 Helmut Schmidt: *Nyugállományban.* Budapest: Európa, 2010. 71. o.
5 Ötvös Zoltán: „Hankiss Elemér: Antall óta nincs példaadó politikusunk". *Népszabadság,* www.nol.hu/belfold/20120407-antall_ota_nincs_peldaadó_politikusunk, 2012. április 8.
6 Für Lajos: *A Varsói Szerződés végnapjai – magyar szemmel.* Budapest: Kairosz Kiadó, 2003.
7 Kende Péter: „A »Trianon-szindróma« és a magyar külpolitika". *Külpolitika,* No. 3–4. (1995). 3–16. o.
8 Hegedűs István (szerk.): *A magyarok bemenetele: Tagállamként a bővülő Európai Unióban.* Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány – Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet, 2006.